

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

ZAKljučNA PROJEKtnA NALOGA

MATIC ZUPANC

KOPER, 2018

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT

Zaključna projektna naloga

**RAZVOJ CERKVE, PROTESTANTIZMA IN
KAPITALIZMA**

Matic Zupanc

POVZETEK

Cerkev je bila najpomembnejša institucija v srednjeveški Evropi. Na takratno družbo je imela močan politični, družbeni in ekonomski vpliv. Cerkev je s svojimi nauki na račun vernikov krepila svoj status in bogastvo. Fevdalizem je ohranjal ekonomsko in družbeno razbitost srednjeveške Evrope. Leta 1517 je nemški duhovnik Martin Luter obsodil dejanja Cerkve. Reformacija je povzročila revolucijo znotraj Katoliške cerkve in nastanek protestantizma. Po mnenju Maxa Webra je protestantizem vplival na razvoj zahodnega kapitalizma. Protestantizem je delo upodabljal kot racionalno upravljanje s svojim življenjem. S tem pa se je spremenil tudi odnos do denarja.

Ključne besede: razvoj cerkve, nastanek protestantizma, kapitalizem, fevdalizem, Max Weber

SUMMARY

The church was the most important institution in medieval Europe. It had a strong political, social and economic impact on the society. With its teachings, the church strengthened its status and wealth at the expense of believers. Feudalism made it impossible for the economy and society in Europe to unite. In 1517, the German priest Martin Luther condemned the actions of the church. Reformation led to a revolution within the Catholic church and the emergence of Protestantism. According to Max Webber, Protestantism influenced the development of Western capitalism. Protestantism depicted work as a rational management of life. This had also changed the attitude towards money.

Keywords: development of the Church, Protestantism, capitalism, feudalism, Max Webber

UDK: 274:330.14(043.2)

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem svojemu mentorju viš. pred. dr. Primožu Turku za številne nasvete, potrpežljivost in čas, ki ga je namenil moji zaključni projektni nalogi.

VSEBINA

1. UVOD	1
1.1 Opredelitev zaključne naloge in teoretičnih izhodišč	1
1.2 Namen in cilji zaključne projektne naloge	2
1.3 Metode raziskovanja	2
1.4 Predpostavke in omejitve projektne naloge	2
2 RAZVOJ CERKVE	4
2.1 Zgodovinski pregled	4
2.2 Cerkev kot najplivnejša institucija v srednjem veku	7
2.3 Krščanske vrednote v nasprotju z antičnimi vrednotami	9
3. RAZMERE V SREDNJEVEŠKI EVROPI V ČASU NASTANKA PROTESTANTIZMA	11
3.1 Fevdalizem	11
3.2 Ekonomski in družbeni položaj srednjeveške Evrope	12
4. PROTESTANTIZEM	15
4.1 Razlogi za nastanek protestantizma	16
4.2 Martin Luter	17
5. PROTESTANTSKA ETIKA IN DUH KAPITALIZMA	19
5.1 Duh Kapitalizma	20
5.2 Lutrovo pojmovanje poklica	22
5.3 Religiozni temelji posvetne askeze	24
6. SKLEP	28
LITERATURA	29

1. UVOD

1.1 Opredelitev zaključne naloge in teoretičnih izhodišč

Cerkev je od propada Rimskega imperija v 6. stoletju postala najvplivnejša institucija v srednjeveški družbi. Širjenje krščanstva je Cerkev kot instituciji dalo velik vpliv tako na družbo kot politične sisteme v srednjeveški Evropi. Pri svojem delovanju pa ni bila prisotna le na duhovnem področju, ampak tudi na družbenem in ekonomskem. Vpliv na družbeno področje se kaže v tem, da je Cerkev odgovarjala na vsa temeljna vprašanja življenja, pri čemer se je naslanjala na sveto pismo, ki je postalo temelj pravil in zakonov tako za duhovno kot posvetno življenje v srednjeveški družbi. Vpliv Cerkve je bil močan tudi na političnem področju, saj je bila večina Evrope katoliška, to pa ji je omogočilo, da je razširila svoj vpliv po vsej Evropi. Vladarji so se v veliki meri podrejali veri in pravilom, ki jih je postavljala Cerkev, kar je povzročilo, da so cerkvena pravila in zakoni postali tudi zakoni posameznih držav.

Vpliv Cerkve pa se je odražal tudi v vedno večjem finančnem bogastvu, ki so si ga pridobili tudi s širjenjem svojih nauk na ekonomska in gospodarska področja takratne družbe.

Če primerjamo človekove vrednote antične Grčije in srednjeveške družbe, naletimo na številne razlike, med katerimi velja izpostaviti predvsem antični odnos do politike. Stari Grki so verjeli, da je aktivno politično udejstvovanje v družbi nekaj najboljšega, kar lahko posameznik naredi v svojem življenju. In ravno ta način razmišljanja in delovanja je močno vplival na to, da so bile antična družba, ekonomija in trgovina zelo dobro razvite. Tu se seveda ne nanašamo na celotno antično Grčijo, ampak predvsem na Atene, ki so kot mestna država razvile demokratično oblast in s tem omogočile razvoj družbe. Vrednote v srednjem veku pa so izrazito izhajale iz religije in svetega pisma. Sprememba v sistemu vrednot pa je vplivala tudi na to, da srednjeveška družba ni imela tako dobrih pogojev za svoj razvoj ekonomije ter napredka v znanosti in družbi.

Ekonomija se je v srednjem veku delila na dve področji. En del je sestavljala kmetijska proizvodnja tlačanov in svobodnjakov na vasi, drugi del pa so sestavljale obrti in organizirani cehi, ki jih najdemo v mestih. Ti dve obliki proizvodnje sta ohranjali razbitost ekonomije v času srednjeveške fevdalne Evrope.

Razvoj protestantizma, ki se je začel v začetku 16. stoletja, je močno vplival na spremembe tako na duhovnem kot ekonomskem področju srednjeveške Evrope. Ogorčen nad stvarmi, ki jih je počela Cerkev, predvsem nad prodajo odpustkov, je nemški duhovnik in profesor bogoslovja Martin Luter terjal reforme, ki so v prihajajočih stoletjih dodobra spremenile družbo.

Protestantizem je bil tisti, ki je po mnenju Maxa Webra ustvaril pozitivne pogoje za boljši gospodarski razvoj. Ekonomski uspeh posameznikov je Katoliška cerkev obravnavala kot nekaj grešnega v nasprotju s protestantizmom, ki je ekonomski uspeh obravnaval kot racionalno upravljanje z življenjem (Weber 1988).

V zaključni projektni nalogi se bomo najprej osredotočili na razvoj Cerkve ter poizkušali ugotoviti, kako je le ta postala najvplivnejša institucija v srednjeveški družbi. Preučili bomo odnose med Cerkvijo in družbo ter kako sta bili med seboj tesno povezani. Osredotočili se bomo na fevdalni sistem ter ekonomski in družbeni položaj srednjeveške Evrope. V drugem poglavju se bomo osredotočili na razvoj protestantizma. Iskali bomo razloge za njegov nastanek ter kako je protestantizem spremenil družbo. Tu se bomo posvetili Maxu Weberu in njegovemu delu *Protestantska etika in duh kapitalizma* (Weber 1988) ter preučili njegov pogled na razvoj protestantizma v povezavi z razvojem zahodnega kapitalizma.

1.2 Namen in cilji zaključne projektne naloge

Namen zaključne projektne naloge je raziskati in proučiti, kako je razvoj Cerkve vplival na srednjeveško družbo ter kako sta bila med seboj povezana protestantizem in zahodni kapitalizem.

Cilji zaključne projektne naloge:

- preučiti, kako je Cerkev kot institucija vplivala na ekonomijo, politiko in družbo v srednjem veku;
- preučiti razvoj protestantizma ter razloge za njegov nastanek;
- na podlagi Maxa Webra ter njegovega dela *Protestantska etika in duh kapitalizma* preučiti in ugotoviti, kako sta med seboj povezana razvoj protestantizma in zahodni kapitalizem.

1.3 Metode raziskovanja

V zaključni projektni nalogi je bila uporabljena metoda opisovanja oziroma deskripcije. S to metodo smo predstavili osnovne vire projektne naloge. Uporabljena je tudi metoda posnemanja, s katero so navedene trditve posameznih avtorjev. Za projektno nalogo so uporabljeni viri in literatura domačih ter tujih avtorjev. Glavni vir projektne naloge je Max Weber ter njegovo delo *Protestantska etika in duh kapitalizma*.

1.4 Predpostavke in omejitve projektne naloge

Predvidene predpostavke pri zaključni projektni nalogi so:

- Cerkev je najvplivnejša institucija v času razvoja protestantizma v srednjeveški Evropi.
- Protestantizem pripomore k razvoju zahodnega kapitalizma.

Omejitve:

- V zaključni projektni nalogi se bomo časovno omejili predvsem na obdobje srednjega veka v čas nastanka protestantizma. Pri pisanju zaključne projektne naloge se osredotočamo predvsem na Maxa Webra in njegovo delo *Protestantska etika in duh kapitalizma*.

Ker gre za teoretično naravnano zaključno nalogo, bomo omenjeni predpostavki preverjali s pomočjo izbrane relevantne literature s področja, ki ga obravnavamo v nalogi. Pri tem bomo iskali tako argumente, ki potrjujejo naši predpostavki, kakor tudi nasprotno argumente. Ker gre za nalogo, ki ni empirične narave, tudi predpostavk ne moremo zagotovo dokazati, lahko pa pokažemo na njihovo utemeljenost, doslednost in smiselnost.

2 RAZVOJ CERKVE

2.1 Zgodovinski pregled

V zgodnjih dneh krščanstva so se kristjani strogo držali krščanskih pravil in zapovedi tako, da so se na ta način odpovedali svoji lastnini. Ta se je največkrat prodala ali pa so jo podarili krščanskim skupnostim, ki so jo uporabile za skupno dobro. V prvih dveh stoletjih je zgodnje krščanstvo na ta način ohranjalo apostolsko tradicijo o skromnem in preprostem življenju, takšnem, kot ga je živel Kristus. S časoma pa so verniki ob svojem krstu prenehali s prodajo svojega premoženja, saj so se zgledovali po cerkvi, ki si je ob širjenju krščanstva začela nabirati bogastvo. Kljub temu da so verniki živeli po naukih vere, so ob koncu svojega življenja imeli neko premoženje, ki so ga v veliko primerih podarili cerkvi, na ta način pa so samo povečali njeno bogastvo (Manhattan 1983, 3).

Na samem začetku je bila Rimska cerkev samo ena od mnogih cerkva v Rimskem cesarstvu. Jeruzalem je bil prvotno središče krščanstva, vendar je bilo leta 70 po Kristusu mesto uničeno v tako imenovani prvi judovski vstaji. Ni bilo nenavadno, da se je po uporu krščanstvo oziroma njegovo središče prestavilo v Rim, saj je bilo mesto prestolnica Rimskega imperija, tako da je skozi potovalo ogromno trgovcev in misijonarjev.

Krščanstvo se je v Rimskem cesarstvu pojavilo v obdobju kulturnih spopadov, gospodarske krize, političnih sprememb in migracij podeželskega prebivalstva v mesta. Kmetijska naselja so se spreminjala v velike posamezne nasade, kar pa je privedlo do socialnih nesorazmerij in pomanjkanja zaposlitve. Rimske oblasti so na začetku prenašale in tolerirale krščanske sekte znotraj svojega imperija, vendar so jih kmalu začele preganjati, ker so kristjani zavračali rimske tradicije, se niso udeleževali rimskih iger, služili v rimski vojski in častili rimske bogove. Pod rimsko vladavino so kristjanom odrekli pravice do družbenega statusa in udejstvovanja pri poslovnih priložnostih. Peganjali so jih v napadih, ki jih je organizirala rimska oblast. Veliko število je bilo mučenih in ubitih. Kristjani so imeli prepoved častiti svojega boga. Veliko kristjanov je pristalo v okovih in so postali sužnji. Zaradi peganjanja so se kristjani zatekali in skrivali predvsem v hišah svojih bogatih članov. Zdi se, da je to samo zvišalo raven sovražnosti zoper njih. Ker so prvi kristjani opravljali obrede za zaprtimi vrati ponoči namesto podnevi v odprtih templjih, kot so to počeli Rimljani, so bili obtoženi kanibalizma in prirejanja orgij, predvsem zaradi napačnega interpretiranja evharistije (Hays 2009).

Peganjanje krščanstva je doseglo svoj vrhunec pod vladavino Dioklecijana, ki je leta 284 začel tako imenovano Veliko peganjanje, ki je trajalo vse do leta 311. Rezultat tega je bilo 144.000 mrtvih egiptovskih kristjanov. V prepričanju, da kristjani kršijo poganske tradicije, je Dioklecijan ukazal sežig vseh Biblij, duhovnikom je bila ponujena možnost spreobrnitve ali pa usmrnitev. Kristjanom je onemogočil opravljanje vladnih služb in jim odvzel državljanstvo. Številni znani svetniki, vključno s sv. Nikolajem, so bili med njegovo vladavino peganjani. Tu

je treba omeniti, da krščanstvo ni bila edina preganjana religija, saj se je Rimski imperij v prvih treh stoletjih hitro širil, tako da so Rimljani prihajali v stike z drugimi kulturami in religijami, kot so perzijska, egiptovska, hebrejska in grška (Hays 2009).

Krščanstvo pa se je kljub preganjanju uspelo širiti. Ker je bilo krščanstvo bolj odprto za ljudi iz vseh slojev življenja, je privabilo več privrženecv kot judaizem. Prav tako je krščanstvo znalo izkoristiti nezadovoljstvo prebivalstva v Rimskem cesarstvu. Samo preganjanje pa je povzročilo zблиževanje in sodelovanje med krščanskimi skupnostmi, kar pa je privedlo do hitrejšega širjenja. Do začetka 3. stoletja je bilo v Rimskem cesarstvu okoli 220.000 kristjanov, do začetka 4. stoletja se je ta številka povečala na 6 milijonov privrženecv krščanstva. Po Dioklecijanovem odstopu iz oblasti v letu 305 je Galerij postal vodilni mož na vzhodu cesarstva in je leta 311 z ediktom omogočil kristjanom svobodo pri izbiri religije (Hays 2009).

Bitka pri Milvijskem mostu leta 312 je bil ključni trenutek v državljanski vojni, ki se je končala z zmago Konstantina I. Z zmago nad cesarjem Maksencijem, ki je v bitki utonil, si je Konstantin I. zagotovil oblast in postal ključni rimski cesar. Bitka pa je imela poleg političnega tudi verski pomen, saj na bi Konstantin šel v bitko navdušen s krščanstvom. Po pričanju Evzebijja Cezarejskega naj bi Konstantin imel pred bitko videnje krščanskega boga, ki mu je obljubil zmago, če na svoje ščite napiše krščanske simbole. Konstantin naj bi to tudi storil ter suvereno premagal Maksencija. Mnogi zmago pripisujejo božji pomoči, vendar je bilo v bitki ključno Konstantinovo poznavanje vojaške strategije, s katero je ukanil nasprotnika. Dejstvo pa je, da je imela bitka velik vpliv na nadaljevanje širjenja krščanstva (Kerrigan 2017).

Milanski edikt je razglas, s katerim so v Rimskem cesarstvu trajno vzpostavili religiozno toleranco do krščanstva. Edikt je bil rezultat dogovorov. Sklenjen je bil v današnjem Milanu leta 313 med cesarjema Konstantinom Velikim, ki je vladal Zahodnorimskemu cesarstvu, in Licinijem, ki je imel oblast nad vzhodnim delom cesarstva. Razglas je vsem ljudem, ki so živeli v Rimskem cesarstvu, omogočil svobodo častiti katerokoli božanstvo, kristjanom so se podelile zakonske pravice, vključno s pravico do organiziranja cerkve, ter takojšna vrnitev zaplenjenega premoženja nazaj kristjanom. Z Milanskim ediktom se je Rimsko cesarstvo odpovedalo politiki preganjanja kristjanov. Milanski edikt je ključna podlaga in temelj za širitev krščanstva znotraj Rimskega cesarstva.

Konstantin je kot zmagovalec državljanske vojne svoj center vladanja prestavil na vzhod, kjer je postavil novo prestolnico, ki se je imenovala Konstantinopol. Na vzhod se je z njim v veliki meri prestavila tudi nova poglobitna vera krščanstvo, saj je imela na vzhodu pod vladavino Konstantina boljše pogoje za svoj obstoj in ni bila preganjana.

Prvi Nikejski koncil je potekal leta 325 in ga je sklical takratni rimski cesar Konstantin I. Na konferenco je Konstantin povabil vse duhovnike, ki so delovali v Rimskem cesarstvu. Glavni razlog Nikejskega koncila je bilo obravnavanje problema arijanstva, ki je učilo drugačno

krščanstvo kot ostala Cerkev. Na koncilu je Konstantin pozval duhovnike in Cerkev k enotnosti. Rezultat koncila ni bila samo obtožba arijanstva, ampak tudi potrditev Nikejskega kodeksa, ki je opredelil, kaj pomeni biti krščansko (Wasson 2013).

Krščanstvo je svojim privržencem na eni strani ponujalo duhovno odrešitev, po drugi strani pa bogastvo in dobre službe, ki so prišle z nazivi duhovnikov, predvsem pa škofov. V času, ko je krščanstvo postalo vodilno in je imelo podporo cesarjev rimskega imperija, pa je še vedno veliko število ljudi, predvsem tistih, ki so živeli v mestih, ohranilo staro vero in so se še vedno držali starih običajev in navad, tako da je poganstvo predstavljalo močan politični in verski izziv za krščansko cerkev (Rockcliffe 2011).

Enostavnost potovanja in strpnost novih religij v Rimskem cesarstvu sta omogočili razvoj in širitev krščanstva na Bližnjem vzhodu, Evropi in severni Afriki. Krščanstvo je s svojim razvojem in širitvijo ohranilo veliko del rimske literature in arhitekture, saj se je veliko rimskih templjev preoblikovalo v krščanske cerkve, najbolj znan primer je rimski Panteon.

S tem ko je krščanstvo postala dovoljena religija v Rimskem cesarstvu in so dobili politično zaščito, je Cerkev pridobila moč in denar. Cerkveni denar se tako kot prej ni več porabljal samo za pomoč krščanskim skupnostim, ampak ga je Cerkev uporabljala tudi za ohranjanje ugodnega položaja v družbi (Manhattan 1983, 3).

Sčasoma, ko je krščanska skupnost rasla po velikosti in pomenu, prizadevanje za širjenje krščanstva pa je pogosto vključevalo oborožene spopade proti nevernikom, je Cerkev razvila hierarhijo, ki je bila različna od tiste, ki so jo uporabljala cesarstva in kraljevine, s papežem na čelu kot njenim vodjem. V prvih stoletjih krščanstva so se rimski škofje šteli za vodje krščanstva, čeprav ni jasno, koliko drugih delov krščanskega sveta je to sprejelo ali kaj je to v praksi pomenilo. Rimski škofje, ki so bili poznani kot papeži, so imeli velik vpliv, vendar so bili v obdobju zgodnjega srednjega veka pod vplivom krščanske cerkve, ki je delovala na vzhodu v Bizantinskem cesarstvu. Vendar pa je Rimskaja cerkev bila tista, ki je predvsem v zahodni Evropi širila krščanstvo s pomočjo misijonarjev, političnih odlokov vladarjev ali pa s silo, kot so to na primer počeli na severu Evrope. Širitev krščanstva po zahodni Evropi je povečala papeško moč v Rimu, to pa je privedlo do razdelitve krščanske cerkve na dva dela. Na zahodu je nastala Katoliška cerkev s svojim sedežem v Rimu, na vzhodu pa se je razvila pravoslavna veja krščanstva s sedežem v Bizancu (Hays 2009).

Konstantinova darovnica, latinsko *Constitutum Constantini*, je falzifikat oziroma ponaredba, dokument, ki ga je napisala Cerkev in temelji na tem, da naj bi cesar Konstantin podaril papežu Silvestru I. oblast nad Rimom in vsemu zahodnemu Rimskemu cesarstvu. Dokument je vezan na politično preoblikovanje, ki je potekalo na Apeninskem polotoku sredi 8. stoletja. Dokument naj bi bil povezan s kronanjem Karla Velikega leta 800 in papežem, ki je dokument uporabil, da bi si zagotovil neodvisnost od Bizantinskega cesarstva, ter spodkopal ozemeljske težnje

Carigrada nad ozemljem Italije. Rimska cerkev je ta dokument uporabljala kot podlago za svojo nadoblast nad Italijo in zahodno Evropo. Čeprav se je Cerkev močno trudila, da resnica o ponaredbi ne bi prišla na plano, se je to zgodilo v 16. stoletju, v času protestantizma, ko se je resnica začela širiti v luteranskih krogih (Encyclopedia Britannica 1998).

Po propadu Rimskega imperija v 5. stoletju je Katoliška cerkev postala nova sila v zahodni Evropi. Prav tako kot rimljani so imeli svojo prestolnico v Rimu, imeli so svojega vodjo, ki so ga imenovali papež. Papež je bil uradni predstavnik boga na zemlji. Cerkev je imela status vratarja nebes. Kakršnokoli oporekanje Cerkvi in njenemu načinu delovanja je po cerkvenem nauku preprečilo vstop v nebeško kraljestvo. S svojimi nauki je imela velik vpliv nad takratnim prebivalstvom, saj to v močno religiozni srednjeveški Evropi ni bilo težko.

Za časa srednjega veka se je krščanstvo v Evropi tako zakoreninilo, da se je v tistem času za Evropo kljub mnogim državam in kraljestvom uporabljal skupni izraz *Christendom*, kar lahko prevedemo kot krščanska dežela oziroma krščansko kraljestvo.

2.2 Cerkev kot najvplivnejša institucija v srednjem veku

Za srednji vek lahko rečemo, da je bila vera najpomembnejši dejavnik v vsakdanjem življenju tistega časa. Močno religiozno prebivalstvo tedanje Evrope je Cerkvi omogočilo neizmerno hitro rast ter vpliv, ki so ga spretno znali izkoristiti tudi v politiki, saj so imeli vpliv nad tedanjimi vladarji dežel v Evropi. Vladarji so ob svojih kronanjih priznali nadoblast veri ter bogu ter so se zaobljubili, da bodo v svojih delovanjih ščitili interese vere ter posledično Cerkve, ki je bila njen predstavnik na zemlji. Cerkev je delovala na duhovnem, družbenem in ekonomskem področju. Prek svojih naukov so narekovali posamezna pravila, ki se jih je moral posameznik držati in po njih živeti, če je želel po smrti priti v nebeško kraljestvo. S poudarjanjem skromnosti in ponižnosti ter s strmenjem k posmrtnemu življenju je Cerkev delno pripomogla k temu, da v srednjem veku ni bil viden velik družbeni napredek na področju znanosti, tehnologije in ekonomije. K vsemu temu je pripomoglo tudi neizobraženo ter nepismeno prebivalstvo tedanje družbe. Velika večina pismenih ljudi v srednjem veku je bila v službi cerkve, to so bili večinoma duhovniki. Tudi srednjeveška literatura je bila v veliki večini samo cerkvena.

Leta 1500 je bila Rimska katoliška cerkev najmočnejša institucija v zahodni Evropi. Svoj močan status in vpliv je branila na vse pretege. Cerkev ni tolerirala nikakaršnih odstopanj pri svojem delovanju in poučevanju, saj se je to izkazalo kot slabost, ki bi lahko spodkopala cerkveni status in položaj v takratni družbi. Kdorkoli je javno nasprotoval Cerkvi in njenim naukom je bil kaznovan in pogosto izobčen iz cerkve.

Kako pa je Cerkev postala tako vplivna? Trueman trdi, da se je cerkvena moč gradila skozi stoletja in se je opirala na nevednost in vraževerje prebivalstva. Cerkev je ljudi učila, da se samo

prek njih oziroma njihovih naukov da priti v nebesa. Verovanje v nebesa in pekel je bilo v srednjem veku močno prisotno. Ta način razmišljanja je dal duhovnikom, ki so delovali na lokalnih ravneh, velik vpliv. Ljudje so duhovnike spoštovali in upoštevali njihove nauke, saj so jih to učili že od malih nog. Ta odnos med prebivalstvom in cerkvijo je temeljil na denarju, s tem pa tudi bogastvo Katoliške cerkve. Bogati sloj prebivalstva si je lahko z denarjem kupoval vplivne cerkvene položaje. To je zadovoljilo njihovo prepričanje, da bodo prišli v nebesa in dosegli odrešenje. Prebivalstvo je plačevalo tudi prispevke za cerkvene obrede, kot so krst, brez katerega se po cerkvenih naukih ne da priti v nebesa, poroka, pogreb in tudi spoved ter pokora. Prebivalstvo je moralo cerkvi prav tako plačevati desetine, to je desetino svojega letnega dohodka, kar je lahko bilo bodisi v denarju bodisi v dobrinah, kot so pridelki ali pa celo živali. Cerkev je s strani prebivalstva pričakovala tudi obdelovanje njihove zemlje. Čeprav se danes to zdi nepravilno in nesmiselno, pa je bilo v začetku 16. stoletja to povsem normalno, saj ljudje niso poznali in vedeli drugače, zelo malo ljudi pa je bilo pripravljenih spregovoriti proti Katoliški cerkvi, saj so bile posledice tega dejanja kaznovane (Trueman 2015).

Relikvije so bile eden od načinov, kako je Cerkev zaslužila veliko denarja. Cerkev je relikvije prodajala ljudem kot stvari, ki so bile najbližje Jezusu na zemlji. Pridobljeni denar je šel naravnost v cerkev in Vatikan. Te svete relikvije so bile močno iskani predmeti, ker so ljudje videli svoj nakup kot način, da zadovoljijo boga, s tem ko so zapravili svoj denar zanj. Z nakupom relikvij so po njihovem mnenju boga počastili (Trueman 2015).

Tudi z romanji je cerkev znala dobro zaslužiti, namreč romarska mesta so bila v lasti cerkve. S spodbujanjem udeleževanja romarskih poti je cerkev znala dobro zaslužiti, saj so prodajali potrdila o opravljeni romarski poti ter od romarjev pobirali razne prispevke in darove (Trueman 2015).

Odpustki so bili certifikati, ki jih je napisala Cerkev in jih je vnaprej podpisal papež. Osebi so pomilostili grehe, ki jih je storila, in ji omogočili dostop do nebes po smrti. Če je oseba vedela, da je grešila, je počakala, da je v regijo prišel prodajalec odpustkov in od njega kupila odpustnico za svoje grehe. Cerkev je na ta način pridobila ogromno sredstev, vendar je pri vsej stvari šla še korak dlje. Začeli so namreč prodajati odpustke za pokojne sorodnike. Ljudje so lahko kupili odpustek tudi za pokojnika, ki zaradi svojih dejanj za časa življenja ni prišel v nebesa, ampak v pekel ali vica, ter ga s tem odrešili. To je bilo v očeh vernikov dobro delo, ki jih je približalo bogu. Cerkev pa je na ta način pridobila ogromno sredstev, ki so jih porabili za razkošne gradnje in lagodno življenje (Trueman 2015).

Veliko kristjanov se je soočalo z dilemami, kaj storiti s svojim premoženjem oziroma kako z njim ravnati. Matej v svojem evangeliju piše o Kristusovem odnosu do premoženja, ki ni odobral kopicenja bogastva. Jezus bogatemu mladeniču svetuje, da če želi biti popoln, da naj gre in proda svoje premoženje in naj denar podari revnim, saj bo na ta način imel bogastvo v

nebesih. Čeprav je lahko bogastvo poštenega izvora, sam koncept zasebne lastnine in bogastva stoji na poti do popolnega duhovnega razvoja (Suter 2010).

Kapitalizem je že po svoji naravi kršil krščanski odnos do trgovine, ki pa je bil z njihove strani sovražen. Po cerkvenem nauku je bil denar zlo. Sveti Avguštín je govoril o tem, da je poslovanje samo po sebi zlo, če je dobiček večji od minimalnega dobička, ki je potreben za preživetje. Prav tako je nemoralno zaračunavati obresti za dana posojila (Suter 2010).

Pomemben del cerkvenega poučevanja o ekonomiji je bil koncept pravične cene. Ta je temeljil na načelu, da mora posamezna obrt vsakemu posamezniku zagotoviti pošteno preživetje in nič več. Na ta način je bila določena tudi cena takratnih proizvodov, kar pomeni vrednost surovine plus vrednost dela (Suter 2010).

2.3 Krščanske vrednote v nasprotju z antičnimi vrednotami

Stari grški svet je mešanica modrosti, znanosti in dosežkov. Veliki misleci tistega časa nas naučijo veliko o življenju, vrlinah in sreči. Stari Grki so razvili prefinjeno filozofsko in znanstveno kulturo. Ena od ključnih točk antične grške filozofije je bila vloga razuma. Razum je poudarjal logiko in zagovarjal idejo nepristranskega, racionalnega opazovanja naravnega sveta.

Grki so pomembno prispevali k matematiki in znanosti. Naše osnovne ideje o geometriji in konceptu matematičnih dokazov dolgujemo starim Grkom. Nekatere prvine astronomskih modelov so razvili Stari Grki, ki so poskušali opisati planetarno gibanje, os zemlje in heliocentrični sistem, model, ki postavlja sonce v središče sončnega sistema. Hipokrat je najbolj znani zdravnik v antiki. Ustanovil je medicinsko šolo, napisal je številne medicinske razprave in je zaradi svojega sistematičnega in empiričnega raziskovanja bolezni in zdravlil priznan kot začetnik moderne medicine. Literatura in gledališče, ki sta bila močno prepletena, sta bila pomembna v grški družbi. Ti dve vrsti grške kulture sta postali izjemno priljubljeni, njuna praksa pa se je začela širiti po Sredozemlju.

V grški mestni državi Atene se je razvila prva oblika demokracije. Ena ključnih vrednot, ki jo najdemo pri starih Grkih, je politika. Družbena aktivnost je bila za Grke zelo pomembna, saj so verjeli, da je lahko njihovo politično udejstvovanje najvišja stvar, ki jo lahko človek stori v svojem življenju.

Za razliko od starih Grkov, ki so dali velik poudarek na družbo in življenje na zemlji, se je večina kristjanov v srednjem veku osredotočala na življenje po smrti in tostranstvo postavljala na stranski tir. Večino vrednot so kristjani črpali iz Biblije, ki je močno vplivala na takratno duhovno in posvetno življenje. Za razliko od antike je bilo v srednjem veku zelo malo družbenega, kulturnega in tehnološkega napredka. Velik vpliv na to je imela tudi Rimokatoliška cerkev, ki je bila vodilo večini prebivalstva tako na duhovnem kot posvetnem področju.

Udejstvovanje starih Grkov na znanstvenem, kulturnem in političnem področju je pripomoglo k razvoju takratne družbe, za katero lahko rečemo, da je v veliko stvareh prekašala srednjeveško družbo v času fevdalizma, posledica tega pa so bile vrednote oziroma način, kako so stari Grki dojemali življenje, ki pa se je močno razlikovalo od tistega, ki ga je kasneje učila Cerkev.

3. RAZMERE V SREDNJEVEŠKI EVROPI V ČASU NASTANKA PROTESTANTIZMA

Srednji vek je znan kot zgodovinsko obdobje Evrope med 5. in 15. stoletjem. Bistvena politična značilnost začetka tega zgodovinskega obdobja je propad Zahodnorimskega cesarstva, medtem ko se je srednjeveško obdobje končalo s pojavom renesanse, za katero je znano, da je začetek moderne dobe. Obdobje srednjega veka se lahko razdeli na tri obdobja, zgodnji srednji vek, visoki srednji vek in pozni srednji vek (Newman 2012).

Po propadu Zahodnorimskega cesarstva so barbarska plemena naselila ozemlja, ki so bila pred tem del imperija ter začela ustanavljati svoje države in kraljestva. To je pretreslo politično strukturo in družbeno ozračje zahodnega sveta, saj je Rimsko cesarstvo za večino Evrope zagotavljalo temelj socialne stabilnosti in kohezije. Čeprav so germanska plemena s časoma sprejela krščanstvo za svojo religijo, so ohranila številne stare običaje in načine življenja. Spremembe v oblikah družbene organizacije so onemogočale centralizirano vladanje in kulturno enotnost. Veliko družbenih izboljšav, ki jih je uvedlo Rimsko cesarstvo, kot so relativno učinkovito kmetijstvo, pomorske poti, sistem cest in oskrba z vodo so razpadle, prav tako pa tudi prizadevanja za napredovanje na znanstvenem področju. Druge pomembne družbene spremembe so povzročile vzpon islama in širjenje krščanstva. Medtem ko se je družba v srednjem veku soočala z velikimi verskimi gibanji, se je politično postopoma pretvarjala v fevdalizem (Newman 2012).

3.1 Fevdalizem

Izraz *fevdalni sistem* zgodovinarji uporabljajo za opis socialno politične strukture, ki je bila ključna značilnost srednjeveške Evrope.

Izraz *fevdalni sistem* se uporablja za opis hierarhije odnosov, ki so obsegali srednjeveško Evropo, v katero so bili vpleteni ljudje iz različnih družbenih razredov.

Izraz *fevdalizem* izhaja iz besede *fevd*. Fevd je kos ozemlja, lastnine, ki jo je posameznik prejel v svojo last, v zameno pa je ta posameznik imel določene dolžnosti in obveznosti do tistega, ki mu je fevd dal v last. Dolžnost je vsebovala vojaško služenje za določeno časovno obdobje. Časovno obdobje služenja je bilo odvisno od velikosti fevda.

Oseba, ki je prejela fevd v lastništvo, je bila vazal gospodarja, ki mu je ta fevd dal. V agrarni družbi srednjeveške Evrope se je fevd najpogosteje pojavljal v obliki kosa zemlje. Vazali so bili dolžni svojega gospodarja zalagati z dajatvami, ta pa jim je v zameno nudil varnost in zaščito. Vse te obljube in dolžnosti so imele prisege, ki so bile podkrepjene z verskimi sankcijami, ki so v globoko religiozni družbi srednjeveške Evrope imele velik pomen.

Fevdalizem ali drugače *fevdalni sistem*, francosko *feodalite*, je historiografski konstrukt, ki označuje socialno, ekonomsko in politično življenje v zahodni Evropi v času od 5. do 12. stoletja. Fevdalizem in s tem povezani fevdalni sistem so izrazi, ki so izumljeni dolgo po obdobju, v katerem so bili uporabljeni. Nanašajo se na tisto, kar so tisti, ki so si jih izmislili, dojemali kot najpomembnejše in značilne značilnosti zgodnjega in srednjega veka. Sami izrazi so bili oblikovani v začetku 17. stoletja in izhajajo iz latinskih besed *feudum* oziroma fevd in *feodalitas*, kar pomeni storitve, povezane s fevdom. Oba izraza sta se uporabljala v času srednjega veka in se nanašata na obliko premoženja (Brown 1998).

Izraza fevdalizem in fevdalni sistem sta se na splošno uporabljala za obdobje zgodnjega srednjega veka, natančneje od 5. stoletja, ko je propadlo Zahodnorimsko cesarstvo in s tem centralna politična oblast v Zahodni Evropi, do 12. stoletja, ko so se začela pojavljati kraljestva kot učinkovite centralne oblasti.

Fevdalni sistem pa se je začel spreminjati v 11. stoletju. Kmetijske inovacije, kot so težki plug, so kmetovanje naredile bolj produktivno, tako da pri delu ni bilo potrebnih toliko rok kot prej. V tem času se je povečalo tudi število prebivalstva v Evropi. Kot posledica tega se je začelo preseljevanje ljudi s podeželja v mesta, ki so začela cveteti. V istem času so križarske vojne razširile trgovske poti na vzhod, tako da se je povečala trgovina, predvsem v Sredozemlju, kar pa so tamkajšnja mesta znala dobro izkoristiti. Dober primer tega so na primer Benetke.

Ker je bila srednjeveška Evropa razdeljena na več kraljevin in držav, je bila Rimokatoliška cerkev edina sila, ki je imela dovolj vpliva za socialno stabilno zahodno Evropo. Srednji vek zato predstavlja sliko družbe, ki se poskuša politično strukturirati na duhovni podlagi (Brown 1998).

3.2 Ekonomski in družbeni položaj srednjeveške Evrope

Da bi zagotovili, da nihče nikoli ne bi pridobil prednosti pred konkurenco, je trgovinsko pravo prepovedalo inovacije v orodjih in tehnikah dela, prodaje pod fiksno določeno ceno so bile prepovedane, prav tako pozno delo ob umetni luči. Zaposlovanje dodatnih vajencev, žena ali mladoletnih otrok ni bilo dovoljeno. Prav tako je bilo prepovedano oglaševanje ter hvala na škodo drugih. Vsa ta pravila pri poslovanju so bila nasprotje kapitalističnemu načinu delovanja (Suter 2010).

Srednjeveška mesta so se od okolice ločila po videzu, meščani pa po gospodarski dejavnosti in družbenem položaju, saj so bili osebno svobodni. Toda ker je bilo mesto zgrajeno na zemlji zemljiškega gospoda, je ta obdržal nad njimi vpliv, predvsem pa pobiral davščine. Zato so se mesta vse pogosteje potegovala za samoupravo in neodvisnost. Nekatera so bila pri tem zelo uspešna in so dosegla status samostojnih republik, kot npr. Benetke. Njihova moč je pogosto presegla moč velikih držav, kar so jim omogočili predvsem veliki dobički pri trgovanju. Mesta

so imela v srednjeveški družbi poseben pomen, saj so z razvojem in krepitvijo blagovno-denarnega gospodarstva vplivala na celotno družbo. Ta je postala med seboj bolj povezana, predvsem na račun novih trgovskih poti, fevdalno razcepljena zemljiška gospoda pa so izgubljala na svoji moči. Posledično so se vse bolj začele uveljavljati enotne in močne države, ki so lahko naraščajoči trgovini in obrti zagotavljale mir in dovolj veliko tržišče (Berzelak 2007, 138)

Mesta so se ukvarjala predvsem z obrtjo, trgovino in denarnimi posli. Obrt se je zaradi potreb po boljšem orodju in kvalitetnejših izdelkih specializirala. Da bi preprečili medsebojno konkurenco, so se obrtniki združevali v cehe. To so bila združenja obrtnikov iste ali sorodne stroke. Skupaj so določali ceno izdelkom, nabavljali surovine in si delili tržišče. Poleg gospodarske vloge so imeli cehi v srednjeveških mestih tudi socialno funkcijo. Pomagali so svojim onemoglim članom, otrokom umrlih mojstrov ceha, njihovim vdovam itd. (Berzelak 2007, 138).

Srednjeveška mesta so bila zelo pomembna novost evropske družbe. Od podeželja so se ločila predvsem po živahnosti. Čeprav so bila v začetku majhna, je zaradi trgovine in obrti vanje prihajalo veliko ljudi iz različnih krajev. S tem so se poleg blaga in dobrin izmenjavale tudi informacije, govornice in ideje. Meščani so kot svobodni ljudje vse bolj ustvarjali svojo miselnost, ki je v naslednjih stoletjih postavila nove temelje za razvoj družbe (Berzelak 2007, 138).

Od 11. do 15. stoletja je praktično vse dele Evrope zajel kmečki punt, ki se mu je pridružil beg kmetov s podeželja v mesta. Z zmanjševanjem dohodkov, ki so izvirali iz prisilnega dela kmetov tlačanov, se je pojavila ne samo ekonomska, marveč tudi politična slabitev fevdalnih struktur. Vzrokom za slabitev fevdalnega sistema je treba prišteti tudi smodniško revolucijo, torej radikalen prelom v tedanji vojaški tehnologiji, kar je najbolje izkoristila osrednja oblast, kajti s tem je bila likvidirana neprepustnost poglobitnih fevdalnih oporišč oziroma gradov, poleg tega pa so se spremenili tudi načini vojskovanja. Dotlej prevladujočo vlogo konjenice in s tem poglobitnega orožja fevdalcev je pričela nadomeščati pehota, z nadaljnjim izpopolnjevanjem vojaških orodij in tehnologij. Ta vojaška tehnologija je povzročila dodatno obremenitev fevdalcev, saj so terjala večja finančna sredstva, tega pa plemstvo ni zmoglo financirati. To pa je pomenilo, da se je moralo plemstvo za pomoč zatekati k državi (Benko 1997, 38–43).

Čeprav se je z družbenimi spremembami v visokem in poznem srednjem veku osvobajala tudi miselnost, te spremembe še niso bile preveč očitne. Plemstvo s pomankljivo izobrazbo in s svojo zvestobo tradiciji ni predstavljalo resnega tekmeca Cerkvi, ki je obvladovala duhovni in posledično tudi družbeni svet srednjega veka. Meščani so se s svojimi šolami sicer izobraževali, a le s praktičnimi uporabnimi znanji.

Humanizem je filozofsko in kulturno gibanje, ki je zajelo evropske izobražence, znanstvenike in literate, navdušene nad antično kulturno dediščino. V ospredju njihovega zanimanja je bil človek in s tem življenje na tem svetu. Humanizem se je v Evropi razvil v drugi polovici 15. stoletja, ko so grški učenjaki pred Turki prebežali na zahod in s seboj prinesli svojo miselnost in klasična antična dela. Nova spoznanja humanističnih izobražencev so zamajala ves takratni miselni svet. Novi pogledi in ideali so spremenili človekov odnos do življenja in smrti. Življenje na tem svetu je za ljudi postalo bolj pomembno kot tisto po smrti. Humanizem in renesansa sta vplivala na razvoj vseh področij človekovega vedenja, širila sta umetnost, književnost, predvsem pa sta povečala željo po znanju in izobrazbi. Ta nova miselnost močno vpliva tudi na začetek reformacije v Evropi (Berzelak 2007, 169–172).

4. PROTESTANTIZEM

Na prelomu iz srednjega v novi vek se je številnim spremembam in pojavom v Evropi pridružil še nemir, ki je zajel Katoliško cerkev. Potreba po notranji obnovi je povzročila krizo, ki se je zaradi neuspešnih poskusov reform še poglobljala. Tako se je v 16. stoletju pojavila reformacija, versko gibanje za obnovo Cerkve (Berzelak 2007, 174).

V začetku 16. stoletja je imela Cerkev velik duhovni in politični vpliv v Evropi, v Italiji pa je imela direktno kontrolo nad ozemljem, ki je bilo znano kot Papeške države. Moč evropskih vladarjev se je v preteklem stoletju povečala na račun notranjih problemov v Cerkvi, humanizma, renesanse ter geografskih odkritij, ki so povečala bogastvo in trgovino posameznih držav. Mnogi vladarji so želeli izkoristiti priložnost, ki jo je ponujala reformacija, da bi oslabili moč papeža in Cerkve in povečali svojo lastno moč v odnosu do Cerkve v Rimu ter v odnosu do drugih evropskih vladarjev.

Moralna kriza Cerkve se je kazala tudi v simoniji ali z drugo besedo prodajanju cerkvenih služb, kar je povzročilo, da so te službe opravljali tudi laiki, ki jim ni bilo dosti mar za cerkveno poslanstvo, ampak sta jih zanimala bogastvo in vpliv, ki so ga pridobili s položajem. Cerkev je v težnji za povečanjem svojega bogastva prodajala tudi relikvije, svete predmete, ki so bili povezani z življenjem Kristusa in so jim pripisovali čudežno moč. Nižja duhovščina je od svojih dohodkov slabo živela in se je zato morala preživljati tudi s kmetovanjem ali s prodajo različnih izdelkov in storitev. Slabši skrbi za duhovno življenje se je pridružilo še nemoralno življenje duhovščine, ki je zajelo posameznike vseh slojev cerkve, od papežev do menihov v samostanih. Vključevalo je nedovoljeno bogatenje, korupcijo, kršenje celibata in druge pregrehe, ki pa niso bile kaj hujše od navad in razvad takratnega plemstva (Berzelak 2007, 175).

Berzelak piše o tem, da so se v Evropi razvile tri smeri reformacije. Plemiška smer je poleg nemških dežel zajela še Skandinavijo in Anglijo. Plemstvo je ravno v reformi Cerkve videlo priložnost za utrditev svoje avtonomnosti, ki je bila v tistem času v veliki meri pod vplivom Cerkve, ta pa bi plemstvu omogočila, da bi se polastili njenih posesti. Nemško plemstvo se je oprijemalo luteranstva in vneto branilo njegov nauk. Na Švedskem je reformacijo utrdil kralj Gustav Wasa, ki je zese gel cerkvene posesti in uvedel luteranstvo. V Angliji se je razkol s Cerkvijo začel z angleškim kraljem Henrikom VII., potem ko ga papež ni želel ločiti od njegove takratne žene Katarine Aregonske. Henrik je angleško cerkev ločil od papeža in postal njen vrhovni poglavar. Tako se je razvila anglikanska cerkev, ki je bila posebna oblika evropskega protestantizma. Kmečka smer je z različnimi oblikami kazala na to, da so si kmetje spremembe razlagali po svoje. Nastajale so različne verske sekte, ki pa so ostajale omejene na ožji krog in prostor. Prekršče valci so si na primer prizadevali, da je treba ljudi, ki so bili krščeni kot otroci, ponovno krstiti, ko odrastejo in se s tem zavedajo krsta. Nekateri radikalni pridigarji so si prizadevali za enakost ljudi, kar je povzročilo tudi kmečke upore, ki pa so bili krvavo zatrti.

Meščanska smer reformacije je bila najmočnejša v Švici, kjer je Ulrich Zwingli razvijal vzporedno gibanje z Lutrom. Še močnejši odmev med meščanstvom je imelo gibanje Jeana Calvina, ki je prebežal iz Francije v Ženevo. Calvinizem se je širil na Nizozemsko, Ogrsko, Škotsko in Francijo, njegovi podporniki pa so bili znani kot hugenoti. V večini od teh dežel se je ohranilo tudi katolištvo, s tem pa je bila verska podoba evropskih dežel konec 16. stoletja zelo pisana. Katoliški cerkvi so ostale najbolj zveste italijanske dežele, Potrugalska in Španija ter avstrijski del Habsburške monarhije. Ob tem je treba omeniti, da se je s Turki na Balkanu utrjeval tudi islam. Z reformacijo se je krščanstvo ločilo na tri temeljne veroizpovedi, katoliško, pravoslavno in protestantsko (Berzelak 2007, 175–177).

4.1 Razlogi za nastanek protestantizma

Kot enega izmed poglavitnih razlogov za začetek reformacije in nastanek protestantizma lahko štejemo prodajo odpustkov. Veliko razsipanje Cerkev in luksuzno življenje cerkvenih uradnikov je Cerkev stalo pravo bogastvo. Eden izmed načinov, kako je Cerkev zagotovila takšno prakso znotraj Cerkev, je bila prodaja odpustkov. Odpustki so bili certifikati, ki jih je napisala Cerkev in jih je vnaprej podpisal papež. Osebi so pomilostili grehe, ki jih je storila in ji omogočili dostop do nebes po smrti. Če je oseba vedela, da je grešila, je počakala, da je v regijo prišel prodajalec odpustkov in od njega kupila odpustnico za svoje grehe. Cerkev je na ta način pridobila ogromno sredstev, vendar je pri vsej stvari šla še korak dlje. Začeli so namreč prodajati odpustke za pokojne sorodnike. Ljudje so lahko kupili odpustek tudi za pokojnika, ki zaradi svojih dejanj za časa življenja ni prišel v nebesa, ampak v pekel ali vica, ter ga s tem odrešili. To je bilo v očeh vernikov dobro delo, ki jih je približalo bogu. Cerkev pa je na ta način pridobila ogromno sredstev, ki so jih porabili za razkošne gradnje in lagodno življenje. Martin Luter je bil močno zaskrbljen zaradi načina, kako Cerkev povezuje nebesa s finančnimi transakcijami (Trueman 2015).

Lattier piše o tem, da se nestrinjanje s Cerkvijo in njenimi dejanji ni začelo z Lutrom leta 1517, ampak da lahko vzroke za nastanek reformacije iščemo še nekoliko prej. Latier poleg prodaje odpustkov opisuje še pet poglavitnih razlogov za nastanek reformacije in protestantizma. Prvi izmed razlogov je bila notranja razdvojenost Cerkev. Leta 1309 je francoski papež Klemen V. prestavil papeški sedež iz Rima v francosko mesto Avignon, kjer je ostal do leta 1379. Ta poteza je razburila mnogo držav, saj je papeški sedež veljal za univerzalnega, z njegovim premikom v Francijo pa je ta po njihovem mnenju postal pristranski. Kmalu po vrnitvi sedeža v Rim se je pojavilo obdobje, ko se je pojavilo več papežev hkrati. Posledica medsebojnih bojevanj je pri ljudeh sprožila polemike o tem, da je papeški sedež centralna duhovna oblast krščanstva (Lattier 2017).

Drugi razlog po mnenju Lattiera je vzpon nacionalizma v Evropi. Premik papeškega sedeža v Avignon je prišel ravno v času, ko se je v več delih Evrope začel širiti nacionalizem. Stoletna

vojna med Anglijo in Francijo je le okrepila narodno zavest in na ta način oslabilo religiozno povezavo, ki je v preteklosti povezovala kristjane po vsej Evropi (Lattier 2017).

Med leti 1347 in 1350 je po Evropi divjala kuga, znana tudi kot črna smrt, ki je povzročila smrt od 30 do 60 odstotkov takratnega prebivalstva in je povzročila družbeno in politično krizo v tedanji Evropi (Lattier 2017).

Kot enega izmed razlogov za reformacijo lahko štejemo tudi upad latinščine. Jezik in kultura sta med seboj močno povezana. V 14. stoletju je različne katoliške države v Evropi med seboj povezovala latinščina, vsaj na akademski ravni in v cerkvenih knjigah ter obredih. Sredi 15. stoletja je vzpon nacionalizma dal prednost lokalnemu jeziku, poleg tega sta humanizem in renesansa obudila antiko in znanje grškega jezika. Navdušenje nad uporabo ne latinskih jezikov je še dodatno zamajalo krščansko vez v Evropi (Lattier 2017).

Kot peti razlog Lattier opisuje korupcijo znotraj same Katoliške cerkve. Vse večje bogastvo Cerkev je oslabilo pogled na papeža kot vrhovnega vodjo krščanstva in božjega predstavnika na zemlji. Denar za gradnjo cerkve svetega Petra v Rimu je Cerkev pridobila s prodajo odpustkov, ki pa so bili samo eden izmed problemov znotraj Cerkev. Vsi ti dejavniki so povzročili povpraševanje po cerkveni reformi cerkve in papeža. Evropa je bila v 16. stoletju v prahu, v katerem bi navidezno majhen incident lahko vžgal eksplozijo, ki bi za vedno zaustavila enotnost zahodnega krščanstva, tudi tako majhen incident kot nejasen nemški teolog, ki je protestiral nad prodajo cerkvenih odpustkov (Lattier 2017).

4.2 Martin Luter

Za najpomembnejšega reformatorja štejemo Martina Lutra. Martin Luter je bil avgustinški menih in profesor teologije, ki je leta 1517 na cerkvena vrata v Wittenbergu objavil 95 tez oziroma izhodišč, v katerih je opozoril na stvari in napake, ki jih počne Cerkev. Luter je bil ogorčen nad prodajo odpustkov, Cerkev je obtožil finančne, doktrinalne in verske zlorabe. Luter pa pri svojem razmišljanju o nestrinjanju s Cerkvijo ni bil edini. Prodajo odpustkov je že sto let pred njim obtožil češki verski reformator Jan Hus. Anglež John Wycliffe je še pred Husom opozarjal, da nekatera dejanja, ki jih izvaja Cerkev, niso v skladu s svetopisemskimi običaji. Toda po zaslugi tiskarskega stroja s premičnimi črkami, ki ga je izumil Johans Gutenberg, se je Lutrov glas slišalo glasneje, in pa po zaslugi tiskanih knjig tudi širše kot glasove drugih reformatorjev (Jehovah's Witnesses 2003).

Reformacija, ki je bila plod delovanja mož, kot so bili Luter, Calvin in Zwingli, je prispevala k oblikovanju novega verskega nazora, imenovanega protestantizem. Lutrova največja zapuščina protestantizmu je bil njegov osrednji nauk o opravičenju po veri. Vsaka od nemških kneževin se je odločila bodisi za protestantsko bodisi katoliško vero. Protestantizem se je razširil in

pridobil podporo ljudi v Skandinaviji, Švici, Angliji in na Nizozemskem (Jehovah's Witnesses 2003).

Protestantska reformacija pa ni povzročila samo verske revolucije in sprememb znotraj Cerkve, ampak je vplivala tudi na gospodarstvo srednjeveške Evrope. Veliko število samostanov in cerkvene zemlje je bilo v času reformacije Cerkvi odvzeto, zlasti v protestantskih regijah, kar je pomenilo, da se je lahko to zaseženo premoženje predvsem denarno porabilo v ekonomske in družbene namene. Na protestantskih univerzah se je veliko število študentov teologije preusmerilo na druge smeri, povezane z ekonomijo in družbo, s tem pa se je povečal tudi pomen poklica.

5. PROTESTANTSKA ETIKA IN DUH KAPITALIZMA

Max Weber je bil nemški sociolog in velja za očeta sodobne sociologije. Med njegova najpomembnejša dela štejemo tudi knjigo Protestantska etika in duh kapitalizma. V njej Weber išče povezavo med razvojem protestantizma v 16. stoletju in razvojem zahodnega kapitalizma.

Weber ugotavlja, da so bili v Nemčiji za časa njegovega življenja lastniki kapitala in višje kvalificirani delavci v večini primerov protestantje. Protestantje so imeli višjo raven izobrazbe. Weber je razloge za to iskal v 16. in 17. stoletju, ko so nekatera nemška mesta in regije zavrnile katolicizem in sprejele protestantizem. Z nenadziranjem cerkve nad vsakim vidikom življenja so mesta v tako imenovani novi svobodi lahko sledila gospodarskim interesom in postala ekonomsko uspešna (Bowdon 2008).

Weber že na začetku svojega dela prizna, da so se nekatere oblike kapitalizma skozi zgodovino že pojavile. Na Kitajskem, v Indiji, Babilonu, Egiptu, v sredozemski antiki in prav tako v novi dobi. Poleg posameznih izoliranih podjetij so obstajala tudi cela gospodarstva, ki so pospeševala zmeraj nova podjetja in obrate. Po mnenju Webra je kapitalistično podjetništvo star pojav, ki je bil skozi zgodovino dobro razširjen. Vendar je samo Zahod razvil kapitalizem v obsegu in pomenu, v načinu in usmeritvah, ki jih pred tem ni bilo nikjer. Po vsem svetu so bili poznani trgovci na debelo in drobno. Poznali so posojila in obresti, banke z najrazličnejšimi funkcijami. Pomorska posojila in njim podobne trgovine so bile dobro uveljavljene. Posojevalci denarja so obstajali v Indiji, Babilonu, Rimu in na Kitajskem. Financirali so predvsem vojne, ropanja in gradnje vseh vrst. Ta vrsta podjetništva je obstajala povsod po svetu, vendar pa Zahod v novem veku pozna poleg tega tudi novo in nikjer na svetu odkrito vrsto kapitalizma. Racionalno kapitalistično organizacijo svobodnega dela (Weber 1988, 12–14).

Weber namiguje, da je šele z nastankom sodobnega kapitalizma etika povečala povezovanje moralne pravičnosti z ustvarjanjem denarja. Ne samo, da so protestanti zaslužili bogastvo bolj namensko kot katoličani, temveč da so protestanti pokazali posebno težnjo k razvoju gospodarskega racionalizma, to je poseben pristop k ustvarjanju bogastva, ki je bil manj usmerjen v pridobivanje udobja kot na iskanje samega dobička. Posebno zadovoljstvo ni bilo v denarju, pridobljenem za nakup stvari, temveč v ustvarjanju bogastva, ki temelji na povečani produktivnosti in boljši uporabi virov (Bowdon 2008).

Weber začne svojo študijo z vprašanjem, zakaj je zahodna civilizacija postala edina civilizacija, ki razvija določene kulturne pojave. Le na zahodu obstaja znanost, za katero menimo, da je veljavna. Medtem ko empirično znanje in opazovanje obstajajo drugje v znanosti, zgodovini, umetnosti in arhitekturi, nimajo racionalne, sistematične in specializirane metodologije Zahoda. Zlasti razvoj birokracije in usposobljenega uradništva sta edinstvena za zahod, prav tako pa tudi sodobna racionalna država (Weber 1988, 12–20).

Enako velja za kapitalizem. Pomembno je razumeti, da kapitalizem ni enako kot iskanje dobička in največja možna količina denarja. Nasprotno, kapitalizem pomeni, da si prizadevamo za stalno obnovljiv dobiček. Bistvo je, da gospodarski ukrepi temeljijo na znesku ustvarjenega dobička. V tej obliki se je kapitalizem pojavil v vsaki civilizaciji. Vendar pa je Zahod razvil kapitalizem do neke mere v oblikah, ki nikoli niso obstajale drugje. Ta nova oblika je racionalna kapitalistična organizacija svobodne delovne sile. Ta obrazec odraža racionalno industrijsko organizacijo, ločitev poslovanja od gospodinjstva in racionalno knjigovodstvo. Vendar pa so te stvari v veliki meri povezane s kapitalistično organizacijo dela. Točen izračun, osnova vsega drugega, je možen samo na podlagi proste delovne sile (Weber 1988, 12–20).

Weber opozarja, da so po poklicni statistiki držav vodilni podjetniki in lastniki, pa tudi višje kvalificirani delavci in osebje, pretežno protestantski. To dejstvo prečka črte državljanstva. Weber opozarja, da bi to deloma lahko razložili z zgodovinskimi okoliščinami, kot je dejstvo, da so se bogatejša okrožja navadno bolj pogosto pretvarjala v protestantizem. To pa vodi k vprašanju, zakaj so bila med protestantsko reformacijo najbolj revolucionirana okrožja, ki so bila ekonomsko najbolj razvita. Res je, da lahko svoboda gospodarskih tradicij dvomi o veri in njenih običajih, vendar reformacija ni odpravila vpliva Cerkve, temveč je nadomestila en vpliv za drugega, ki je v praksi bolj prodiral. Weber trdi, da čeprav bi se lahko zdelo, da je večja udeležba protestantov v kapitalizmu posledica tudi njihovega večjega podedovanega bogastva, da pa to ne pojasnjuje vseh pojavov (Weber 1988, 23–34).

Ena razlaga, ki je bila dana, je, da so katoličani bolj asketični kot protestanti in so zato brezbrizni do materialne koristi. Vendar to ne ustreza današnjim dejstvom ali preteklosti, takšne splošnosti pa niso koristne. Poleg tega Weber trdi, da bi dejansko obstajal intimen odnos med kapitalistično pridobitvijo, pobožnostjo in asketizmom. Na primer, presenetljivo je, da mnogi najbolj goreči kristjani prihajajo iz komercialnih krogov, pogosto pa je povezava med verskimi veroizpovedi in komercialnim uspehom. Vendar pa vsi protestantski krogi niso imeli enako močnega vpliva, saj ima kalvinizem močnejšo silo kot luteranstvo. Torej, če obstaja povezava med asketsko protestantsko etiko in duhom kapitalizma, jo bo treba najti v povsem verskih značilnostih (Weber 1988, 23–34).

5.1 Duh Kapitalizma

Za razlago pomena *duh kapitalizma* se Weber nanaša na odlomek iz zapisov Benjamina Franklina. Franklin piše, da je čas denar, da je posojilo denar, in da denar lahko ustvari denar. Ljudi spodbuja, naj pravočasno plačajo vse svoje dolgove, saj s tem spodbujajo zaupanje drugih. Prav tako spodbuja ljudi, da se v vsakem trenutku predstavljajo kot prijazni in zanesljivi. To je etika in za posameznika se zdi, da ima dolžnost, da uspe. To je duh sodobnega kapitalizma. Medtem ko je kapitalizem obstajal na krajih, kot so Kitajska, Indija in v srednjeveški Evropi, pa tega razmišljanja ni bilo prisotnega (Weber 1988, 36).

Vsa Franklinova moralna prepričanja se nanašajo na njihovo uporabnost pri spodbujanju dobička. Kapitalistična etika ne vključuje hedonističnega življenjskega sloga. Pridobivanje in služenje več in več denarja je samo po sebi logično in ni preprosto sredstvo za nakup drugega blaga. Ta navidezno neracionalen odnos do denarja je vodilno načelo kapitalizma in izraža vrsto občutkov, ki so tesno povezani z nekaterimi verskimi idejami. Služenje denarja odraža vrlino in strokovnost pri klicu. Ta zamisel o svoji dolžnosti pri poklicni dejavnosti je osnova kapitalistične etike. To je obveznost, ki jo mora posameznik čutiti do svoje poklicne dejavnosti. To pa ne pomeni, da se je ta ideja pojavila samo pod kapitalističnimi pogoji ali da se mora ta etika nadaljevati, da bi se kapitalizem nadaljeval in razvijal. Kapitalizem je ogromen sistem, posameznika prisili, da igra po svojih pravilih, v nekakšnem gospodarskem preživetju najmočnejšega (Weber 1988, 40–43).

Vendar pa Weber trdi, da bi moral način življenja, ki bi na takšen način vodil k prevladujočemu kapitalizmu, od nekje izvirati, kot nekakšen način življenja, ki je skupen velikemu številu ljudi. Zavrača idejo, da je ta etika nastala kot nadgradnja gospodarskih razmer. V Združenih državah, kjer je živel in deloval Franklin, je bil duh kapitalizma prisoten že pred oblikovanjem kapitalističnega reda, saj so se pritožbe o pridobivanju dobičkonosnosti pojavile že leta 1632. Po mnenju Webra bi v srednjem veku in antiki bil Franklinov odnos do kapitalizma obravnavan kot pohlepen (Weber 1988, 43-47).

Največji nasprotnik kapitalistične etike pri prevladujočem položaju je tradicionalizem. Weber je poskušal tradicionalizem opredeliti s pogledom na nekaj primerov. Eden od načinov, na katerega sodobni delodajalec spodbuja delo, je merjenje učinkovitosti, na primer plačilo kmetijskega delavca za pridelano količino. Da bi povečali produktivnost, delodajalec dvigne plačo. Vendar pa je pogosta težava, da delavci dejansko delajo manj, ko se poveča plačilo, namesto, da bi delali še bolje. To počnejo, ker lahko zmanjšajo delovno obremenitev in še vedno pridelajo enako količino denarja. "Ni vprašal, koliko lahko zaslužim v enem dnevu, če naredim čim več? Ampak koliko moram delati, da bi zaslužil plačo, ki sem jo zaslužil prej in ki skrbi za moje tradicionalne potrebe?" To odraža tradicionalnost in kaže, da po naravi človek preprosto želi živeti in zaslužiti toliko, kolikor je potrebno za to. To je vodilna lastnost predkapitalističnega načina in na to še vedno naletimo med bolj zaostalimi narodi. Weber nato obravnava nasprotno politiko, ki znižuje plače za povečanje produktivnosti. Pravi, da ima ta učinkovitost svoje meje, saj lahko plačilo postane prenizko, da bi posameznik lahko preživel (Weber 1988, 48).

Weber nato obravnava podjetnika v smislu pomena tradicionalizma. Opozarja, da imajo kapitalistična podjetja še vedno tradicionalni značaj. Duh sodobnega kapitalizma pomeni odnos racionalnega in sistematičnega iskanja dobička. Takšen odnos najde najprimernejši izraz skozi kapitalizem in najbolj učinkovito motivira kapitalistične dejavnosti. Vendar se duha kapitalizma in kapitalistične dejavnosti lahko pojavita ločeno. Na primer, proizvodni sistem.

To je bila racionalna kapitalistična organizacija, vendar je bila še vedno tradicionalna v duhu. Odražal je tradicionalni način življenja, tradicionalni odnos z delovno silo in tradicionalne interakcije s strankami. Na neki točki je bil ta tradicionalizem razdrobljen, ne pa zaradi sprememb v organizaciji. Nasprotno, neki podjetnik je šel v državo, skrbno izbral tkalce, ki jih je nadzoroval in jih zaposlil. Prav tako je spremenil svoj odnos s svojimi kupci, tako da je postal bolj oseben in odpravil posrednika. Lagoden odnos do življenja je zamenjala skromnost. Najpomembnejše je, da običajno ni bil nov denar, ki je prinesel to spremembo, temveč nov duh (Weber 1988, 50).

Kapitalistični gospodarski red potrebuje predanost poklicu, se pravi služenju denarja, pomeni nekakšno razmerje do zunanjih dobrin, ki se z omenjeno strukturo dobro ujema in ki je tako močno odvisen od zmage v ekonomskem boju za obstanek. Vpliv cerkvenih norm na gospodarstvo pa predstavlja nekakšno oviro. Svetovni nazor zatorej določata trgovsko politični in socialno politični interesni položaj. Kdor se v svojem življenju ne prilagodi pogojem za kapitalistični uspeh, propade ali pa se vsaj ne povzpne (Weber 1988, 59).

Ljudje, ki so uspeli, so bili tipično zmerni in zanesljivi ter popolnoma posvečeni svojemu poslu. Danes obstaja malo povezave med verskimi prepričanji in takšnim ravnanjem, in če obstaja, je po navadi negativna. Za te ljudi je poslovanje samo po sebi namen. To je njihova motivacija, čeprav to ni nujno z vidika osebne sreče. V našem sodobnem individualističnem svetu je ta duh kapitalizma lahko razumljiv le kot prilagoditev, ker je tako primeren za kapitalizem. Ni več potrebna sila verskega prepričanja, ker je to tako potrebno. Vendar pa je to tako, ker je moderni kapitalizem postal tako močan. Težko je dokazati, da ideja o samoupravljanju kot klicem ni bila verjetna v zgodovinskih obdobjih in da je bil kapitalizem v najboljšem primeru toleriran. Nesmiselno je reči, da je etika kapitalizma preprosto odražala materialne razmere. Namesto tega je treba razumeti ozadje idej, zaradi katerih so ljudje menili, da imajo klic, da zaslužijo denar.

Duh kapitalizma predstavlja specifičen pogled na svet in se v svoji osnovi upira tradicionalizmu. V družbi, ki je prevzeta z duhom kapitalizma, težnja po pridobivanju in povečevanju materialnega bogastva služi kot osnova in najsvetejša dolžnost vsakega posameznika. V nasprotju s tradicionalnim dojemanjem, po katerem je delo le nujno zlo za zadovoljevanje osnovnih potreb, duh kapitalizma prinaša logiko, po kateri si pridobivanje materialnih dobrin zasluži spoštovanje kot cilj sam po sebi (Horvat 2001).

5.2 Lutrovo pojmovanje poklica

Že v nemški besedi »Beruf«, ki pomeni poklic, in še očitneje v angleški »calling«, se čuti religiozna predstava o nalogi, ki je prišla od Boga. Ta vrsta besede je obstajala med protestanti, ne pa tudi med katoliki. Tako kot beseda sama, je ideja »klica« nova, je produkt reformacije. Njegova novost prihaja v delovanju verskega pomena. Ljudje so dolžni izpolnjevati obveznosti,

ki jim jih nalaga njihov položaj na svetu. Martin Luter je razvil to idejo, vsak legitimni klic ima enako vrednost pri bogu. Ta moralna utemeljitev dela je bil eden najpomembnejših prispevkov reformacije in še posebej vloge Lutra v njej (Weber 1988, 66).

Weber začne s poudarkom na pomembni razliki med tem, kako so protestanti in katoličani dojemali koncept dela. Pojasnjuje, da beseda "klicanje" v angleščini in nemščini pomeni, da je določena naloga prišla od Boga. Ker je ta izraz pridobil svoj novi pomen šele v 16. in 17. stoletju, s prevodi svetega pisma iz latinščine v druge jezike, kot so Lutrov prevod v nemščino in prevod Biblije kralja Jamesa v angleščino. Weber verjame, da je ta razdelitev oziroma dojetje »klicanja« pokazala na ključno razliko med protestanti in katoliki. Protestanti povezujejo svoje delo s »klicanjem«, ki prihaja od Boga, za razliko od katolikov, za katere je poklicno in versko življenje ločeno.

Protestanti so delo ter posledično z njim gospodarstvo in kapitalizem obravnavali kot racionalno upravljanje svojega življenja, za razliko od katolikov, ki jim zaradi močnega religioznega vpliva materializem ni bil tako pomemben.

Weber trdi, da je koncept "klica" izviral iz reformacije. Pojasnjuje, da je Martin Luter predstavil idejo, ki pravi, da je izpolnjevanje svojih dolžnosti prek posvetnih poklicov najvišji možni dosežek moralnega delovanja v življenju. To je zelo protestantska ideja, ki nasprotuje katoliškemu poudarku asketizma, ki zavrača vse, kar je povezano z materialnim življenjem, in poudarja, da lahko živimo samo z Bogom, in izpolnjujemo naše zemeljske dolžnosti. Dejansko je Luter zavrnil takratni stil življenja, ki je bil priljubljen med katoličani. Namesto tega je vztrajal pri opravljanju legitimnih poklicnih dejavnosti kot najboljši način življenja z Bogom.

Kljub temu Weber opozarja, da Lutra ne bi smeli obravnavati kot neposrednega izumitelja kapitalističnega duha. Pravzaprav bi Luter zavrnil veliko idej, ki so jih našli v razpravi Benjamina Franklina. Na primer, nasprotoval bi ideji kapitalizma, ker ustvarja ostro družbeno segregacijo na podlagi ekonomskega razreda. Na splošno bi se strinjal z vrednotenjem trdega dela, ne pa tudi z zamisljivo, da je zaslužek edini razlog in motiv za opravljanje poklica. Po besedah Lutra bi se moral vsakdo osredotočiti na zaslužek le toliko, kolikor je to potrebno, da pa posameznik ne sme izkoriščati dobička. Ker Luter ni izkoristil prednosti ustvarjanja dobička, prav tako ni v celoti upošteval kapitalističnega duha, kot ga je opredelil Weber.

Vendar pa ni mogoče reči, da je Luter dejansko imel duh kapitalizma. Način evolucije ideje dela in poklica je odvisen od evolucije različnih protestantskih cerkva. Luter je verjel v popolno poslušnost božje volje. Lutrovo pojmovanje poklica se ni osvobodilo tradicionalnih vezi. Po njegovem mnenju mora človek poklic dojemati kot božji načrt in se mu mora prilagoditi. Tako Weber zaključuje, da je preprosta zamisel o pozivu v luteranizmu v omejenem pomenu za njegovo študijo. To ne pomeni, da luteranstvo ni imelo praktičnega pomena za razvoj

kapitalističnega duha. To pomeni, da tega razvoja ne moremo neposredno iskati iz Lutrovega odnosa do dela (Jan 2002, 19).

5.3 Religiozni temelji posvetne askeze

Luteranstvu je primanjkovalo spodbude za revolucionarne spremembe v družbenih in političnih ureditvah kot tudi za reformacijo v smislu racionalizacije vsakodnevnega življenja. Luteranski odnos do sveta bi lahko opredelili kot podrejenost ureditvi na tem svetu. V tem smislu je luteranstvo predstavljalo popolno nasprotje tistim oblikam protestantizma, ki so za zagotovitev posameznikovega zveličanja zahtevale ali urejeno življenje ali izvajanje dobrih del. Weber je poleg kalvinizma preučeval še metodiste, pietiste in druge sekte, ki so se razvile iz prekrščevalskega gibanja v Evropi (Jan 2002, 21).

Kalvinizem naj bi bil po mnenju Webra tisti, ki je najbolj vplival na razvoj protestantske etike. Kalvinizem se je začel širiti v 16. stoletju v Švici in na Škotskem, v 17. stoletju pa se je razširil na Nizozemsko in v Anglijo (Jan 2002, 22).

Kalvinizem se strogo drži svetega pisma in svoje smernice vleče izključno na podlagi božje besede. Osredotoča se na božjo suverenost in navaja, da je Bog sposoben in pripravljen na podlagi svoje vsevednosti, vseprisotnosti in vsestranskosti narediti s svojo stvaritvijo, kar si želi. Prav tako uči, da je bog s svojo suvereno milostjo predal ljudi v odrešenje, in da je Jezus umrl le za tiste, ki so bili predani in so si zaslužili odrešenje (Slick 2012).

Kalvinizem se v osnovi drži pet smernic (Slick 2012):

- izvorni greh – človek naj bi bil že v osnovi prežet z grehom;
- brezpogojna izvolitev – Bog naj bi se pri odločanju o zveličanju oziral samo na svojo voljo;
- omejena pokora – Jezus je šel na križ samo za izbrane posameznike;
- milost – ko Bog posameznika pokliče k zveličanju, se mu ta ne more upreti;
- stanovitnost svetnikov – ne moremo izgubiti zveličanja, ker nas je Jezus odrešil.

Najbolj značilna dogma kalvinizma je doktrina predestinacije. Calvinisti so verjeli, da jim je bilo že ob rojstvu določeno, ali bodo po smrti rešeni ali ne. To je v nasprotju s katoliki, ki so verjeli, da se lahko z močno vero v Boga in z dobrimi deli odkupijo in dosežejo zveličanje. Weber pravi, da je bila posledica tega osamljenost človeka, saj naj bi ta z Bogom komuniciral v globoki notranji izoliranosti. Ljudje nimajo moči, da bi spremenili božje uredbe. V kalvinističnem pogledu Bog postane nekdo, ki je izven dosega človeškega razumevanja (Weber 1988, 101).

Weber trdi, da je moral kalvinizem imeti globok psihološki učinek, občutek osamljenosti brez primere. Ker je bilo v krščanstvu najpomembnejše večno odrešenje, je morala v kalvinizmu vsaka oseba slediti svoji poti, da bi spoznala usodo, ki je že bila določena zanjo. Nihče ni mogel

pomagati, tudi po cerkveni poti in zakramentih ni bilo rešitve. To pa je postopoma vplivalo na zmanjšanje prisotnosti religije v posvetnem življenju.

Ta odnos prikazuje, zakaj so kalvinisti zavračali vse čutne in čustvene elemente kulture in religije. Takšni elementi po njihovem prepričanju niso bili sredstvo za odrešitev in so spodbujali praznoverje. Po drugi strani pa se vidi tudi izvor v razočaranju pesimističnega individualizma. Calvinistična interakcija z Bogom je bila izvedena v duhovni izolaciji, čeprav so pripadali Cerkvi.

Kalvinizem je zavrnil mistične elemente luteranstva, kjer so bili ljudje plovilo, ki ga je napolnil Bog. Namesto tega so kalvinisti verjeli, da je Bog delal skozi njih. Biti v stanju milosti je pomenilo, da so bili orodja božanske volje. Vero je bilo treba pokazati v objektivnih rezultatih. Iskali so katero koli dejavnost, ki je povečala božjo slavo. Dobra dela niso bila sredstva za odrešitev, v kar so na primer verjeli katoliki, ampak so bila znak, da so bili med izbranimi, ter da jih bo Bog po smrti odrešil.

Jan (2002, 22, po Weber 1998, 109) navaja, da je bila naloga kalvinistov slaviti Boga v tem življenju, tu na zemlji, na način, da se dodobra upošteva božje zapovedi. Zahteva po tem so bili socialni dosežki, saj Bog zahteva, da se po njegovih zapovedih organizira socialno življenje v družbi. Calvinizem je za premagovanje te negotovosti priporočil dva koncepta:

- človekova dolžnost je, da se ima za izvoljenega in da odganja sleherni dvom o tem kot hudičevo skušnjava, saj naj bi bila pomanjkljiva samozavest posledica prešibke vere v Boga;
- drugi koncept za doseg samozavesti pa je neutrudno trdo delo.

Delo je torej za kalviniste predstavljalo tehnično sredstvo za znebitev strahu pred tem, da ne bodo zveličani. Uspeh na poklicnem področju v posameznikovem življenju je predstavljal test božje milosti, prav tako pa tudi bogastvo, saj je to bila posledica uspeha na poklicnem področju (Jan 2002, 23).

Po kalvinizmu se Weber obrne na tri druge asketske protestantske veje, pri čemer je prva pietizem. Zgodovinsko gledano je bila doktrina predestinacije tudi izhodišče pietizma, ta pa je tesno povezan s kalvinizmom. Pietisti so imeli globoko nezaupanje v Cerkev in so poskušali živeti življenje, osvobojeno od vseh skušnjav sveta in vseh njegovih podrobnosti, ki jih narekuje božja volja. Iskali so znake ponovnega rojstva v vsakodnevni dejavnosti. Pietizem je imel večji poudarek na čustveni strani religije kot kalvinizem. Čeprav so bili racionalni in asketski elementi pietizma prevladujoči, so ostali koncepti, ki so potrebni za Webrovo študijo. Prvič, pietisti so verjeli, da je metodičen razvoj statusa milosti v smislu zakona znak milosti. Drugič, verjeli so, da Bog daje znake tistim, ki so v stanju popolnosti, če počakajo potrpežljivo.

Pri pietizmu se je pojavila potreba, da bi ljudje že v tem življenju občutili, da so združeni z Bogom. Ta potreba pa je bila manj primerna za racionalno posvetno delovanje. V primerjavi s pietizmom je bil kalvinizem bližje trdemu, pravniškemu in aktivnemu duhu meščanskih kapitalističnih podjetnikov, čisti čustveni pietizem pa je veljal za religiozno igrakanje (Weber 1988, 147).

Metodizem je predstavljal kombinacijo čustvene asketske religije z vedno večjo brezbriznostjo do osnove kalvinizma. Metodizem je v središče pozornosti postavljala »čustveni akt spreobrnitve«, vera pa je imela močan čustveni značaj. Dobra dela so bila le sredstvo za doseganje statusa odrešitve. Občutek milosti je bil potreben za odrešenje. Z Webrovega stališča je metodistična etika imela negotov temelj, podoben pietizmu. Metodizem se kot pozni pojav na splošno lahko prezre, saj ne dodaja nič novega ideji »klicanja« (Weber 1988, 148–150).

Baptistične sekte so neodvisna veja asketskega protestantizma, ki v osnovi ni kalvinizem. Njihova etika sloni na drugačni podlagi. Te sekte združujejo idejo o cerkvi resničnih in pravih vernikov kot skupnosti. Izogibali so se posvetnim užitek in vsem nepotrebnim stikom s posvetneži. Sveti duh naj bi bil prisoten v vsakodnevem življenju in je komuniciral z vsakim, ki ga je bil pripravljen poslušati. Čeprav so imeli drugačno podlago kot kalvinisti, pa so prav tako razvrednotili zakramente kot sredstvo za odrešenje, kar je bila pomembna oblika racionalizacije. Z zavračanjem politike se je povečal interes za gospodarske dejavnosti. Glede poslovanja so verjeli, da lahko zaupajo le pobožnim, kajti le pri njih lahko kupujejo po poštenih in fiksnih cenah. Prav tako pa so verjeli tudi v legalne in pravne poslovne odnose po načelu »Poštenost je najboljša politika« (Weber 1988, 162).

Puritanizem je versko gibanje v poznem 16. in 17. stoletju, ki je želelo očistiti angleško cerkev ostankov rimokatoliškega vpliva. Puritanizem je verjel, da angleška reformacija ni šla dovolj daleč pri reformiranju strukture cerkve. Želeli so očistiti svojo nacionalno cerkev na način, da so odpravili vpliv Katoliške cerkve. V 17. stoletju se je puritanizem razširil tudi na angleško ozemlje v Ameriki, kjer je obdržal močan kulturni vpliv tudi v prihodnje.

Družbo so želeli očistiti po njihovem mnenju pokvarjenih in grešnih dejanj in utrditev družbene morale. Angleški puritanizem se je razvil iz kalvinizma in je po mnenju Maxa Webra dobro opredelil idejo poklica, ki je po njegovem mnenju osnova za razvoj racionalne organizacije dela in racionalnega meščanskega podjetja. Puritanizem je s svojimi načeli spodbujal akumulacijo kapitala ter vplival na povečanje produktivnosti dela (Jan 2002, 25).

Zelo pomemben za Webra je puritanski odnos do bogastva, saj po njegovem mnenju predstavlja temelje za razvoj modernega kapitalizma. Na splošno so puritanci odnos do bogastva obsojali, razlog za to je, da je omogočalo uživanje in predajanje brezdelnosti, kar pa je puritance motilo, saj je po njihovem mnenju človekova naloga na zemlji ta, da opravlja dela v slavo Boga (Jan 2002, 25).

Weber s pomočjo Richarda Baxterja, ki je po njegovem mnenju veljal za dobrega predstavnika puritanske etike, predstavi puritanska načela, ki opredelijo protestantsko etiko in njen odnos do kapitalizma (Jan 2002, 25, po Weber 1988, 168–170):

- Po mnenju puritancev je zapravljanje časa prvi in najtežji greh, ki ga posameznik lahko stori. Govorili so, da je življenje kratko, dragoceno in da nimamo veliko časa, če želimo izpolniti božje poslanstvo. Zapravljanje časa z družbenim življenjem, razkošjem, prekomernim spanjem je bilo za puritance nevredno in je človeka oddaljilo od Boga.
- Kdor ne dela, naj ne je. Delo predstavlja od Boga predpisani samozadostni namen življenja in nekakšno preventivo pred skušnjavami v življenju. Bogastva ne odvezuje od tega predpisa.
- *Poklic* predstavlja ukaz, ki ga Bog naloži vsakemu posamezniku in na njem je potem, da ta poklic prepozna in ga opravlja v njegovo čast.
- Bog od človeka ne zahteva samo dela, ampak racionalno poklicno delo.
- Koristnost poklica ni odvisna le od tega, če je Bogu všeč, ampak se meri po tem, kako pomemben je za skupnost. Menjava poklica je po puritanskem načelu možna samo, če je koristna za družbo. Bogastvo je opravičljivo samo, če je posledica dela v čast Bogu.
- Če gre za poklicno dolžnost, bogatenje ni samo dovoljeno, temveč je zapovedano.
- Bog blagoslavlja predvsem v tostranskem življenju in to med drugim počne tudi z materialnimi dobrinami.
- Šport je razvedrilo, ki je dovoljeno samo, če ima racionalen pomen in ne ovira ostalega dela.
- Človek prejme dobrine samo v dar, zato mora paziti, kako z njimi ravnati in jih mora čim bolj porabiti.

Puritanski pogled je naklonjen razvoju racionalnega meščanskega gospodarskega življenja. Res je, da je imelo premoženje sekundaren učinek. Dejansko vidimo, da so gospodarski učinki teh verskih gibanj dejansko prišli po zaslugi verskega navdušenja. Religijske korenine so počasi izginile. Vendar pa so pustile naslednika, presenetljivo dobro vest o pridobivanju denarja, dokler je to storjeno na zakonit način.

6. SKLEP

Kršćanstvo je skozi zgodovino postala vodilna religija v Evropi, Cerkev pa je postala najvplivnejša institucija na stari celini. Politično, družbeno in ekonomsko življenje srednjeveških Evropejcev je temeljilo na naukih in pravilih, ki jih je postavljala Cerkev. Na tej podlagi si je Cerkev pridobila enormno bogastvo, ki ga je velikokrat razkošno razsipala za gradnjo mogočnih katedral in za lagodno življenje predvsem višje duhovščine.

Srednjeveška znanost in tehnologija je v primerjavi z antiko nazadovala, eden izmed razlogov za to je tudi vpliv Cerkve in njene krščanske vrednote, ki so temeljile na življenju po smrti in so izhajale iz svetega pisma. Poudarjale so skromnost, ponižnost, nematerialnost in nauk, da je življenje tu na zemlji samo priprava na ono po smrti. To je posledično vplivalo tudi na družbeni napredek v srednjeveški družbi.

Fevdalizem je ohranjal družbeno in ekonomsko razbitost srednjeveške Evrope ter onemogočal popolno politično centralizacijo evropskih držav.

Reformacija leta 1517 z Martinom Lutrom ni povzročila samo verske revolucije v Evropi in nastanka nove krščanske veje protestantizma, ampak je posledično spremenila družbeno in ekonomsko življenje v državah, kjer se je uveljavila.

Po mnenju Webra je imela revolucija znotraj Cerkve v 16. stoletju velik vpliv na ekonomski razvoj v zahodni Evropi in posledično vpliv na razvoj zahodnega kapitalizma. Protestantizem je delo in pa predvsem poklic upodabljal kot racionalno upravljanje življenja, medtem ko pa je katolicizem na drugi strani poudarjal odpor do materialnosti in denarja. Protestantska etika je spodbudila tisto, kar Weber imenuje duh kapitalizma. Pri duhu kapitalizma ne gre samo za kopičenje bogastva, ampak za način življenja, ki ima svoja pravila in dolžnosti. Weber trdi, da je bil kalvinizem tisti, ki je najbolj vplival na razvoj protestantske etike. Po mnenju kalvinizma je bil uspeh na poklicnem področju test božje milosti, ki je odločal o tem, kdo bo po smrti odrešen in kdo ne.

Zaključimo lahko s trditvijo, da je imela Cerkev velik vpliv na družbo, politiko in ekonomijo v srednjeveški Evropi in da je močno vplivala na življenje takratnega prebivalstva. Protestantizem, ki je nastal iz reformacije, je vplival na razvoj protestantske etike in na razvoj zahodnega kapitalizma. S tem pa lahko potrdimo tudi začetne predpostavke te zaključne projektne naloge.

LITERATURA

- Benko, Vladimir. 1997. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Berzelak, Stane. 2007. *Zgodovina 1*. Ljubljana: Modrijan založba.
- Bowdon, Tom. 2008. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Prosperity classics. [Http://www.butler-bowdon.com/max-weber---the-protestant-ethic-and-the-spirit-of-capitalism.html](http://www.butler-bowdon.com/max-weber---the-protestant-ethic-and-the-spirit-of-capitalism.html) (31. 8. 2018).
- Brown, Elizabeth. 1998. *Feudalism*. [Https://www.britannica.com/topic/feudalism](https://www.britannica.com/topic/feudalism) (31. 8. 2018).
- Encyclopedia Britannica. 1998. *Donation of Constantine*. [Https://www.britannica.com/topic/Donation-of-Constantine](https://www.britannica.com/topic/Donation-of-Constantine) (31. 8. 2018).
- Hays, Feffrey. 2009. *Early christian churches and church structure. Fact and details*. [Http://factsanddetails.com/world/cat55/sub353/item1405.html](http://factsanddetails.com/world/cat55/sub353/item1405.html) (31. 8. 2018).
- Horvat, Kristijan. 2011. *Max Weber – Protestantska etika in duh kapitalizma..* [Https://www.academia.edu/3581829/Max_Weber_-_Protestantska_etika_in_duh_kapitalizma](https://www.academia.edu/3581829/Max_Weber_-_Protestantska_etika_in_duh_kapitalizma) (31. 8. 2018).
- Jan, Manca. 2002. *Protestantska etika in duh kapitalizma*, Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta
- Jehovah's Witnesses. 2003. *Martin Luther—The Man and His Legacy*. [Https://www.jw.org/en/publications/magazines/w20030915/Martin-Luther-The-Man-and-His-Legacy/](https://www.jw.org/en/publications/magazines/w20030915/Martin-Luther-The-Man-and-His-Legacy/) (31. 8. 2018).
- Kerrigan, Michael. 2017. *Battle of Milvian Bridge*. [Https://www.britannica.com/topic/Battle-of-the-Milvian-Bridge](https://www.britannica.com/topic/Battle-of-the-Milvian-Bridge) (31. 8. 2018).
- Lattier, Daniel. 2017. *5 Causes of the Protestant Reformation (Besides Indulgences)*. [Https://www.intellectualtakeout.org/article/5-causes-protestant-reformation-besides-indulgences](https://www.intellectualtakeout.org/article/5-causes-protestant-reformation-besides-indulgences) (31. 8. 2018).
- Manhattan, Avro. 1983. *The Vatican Billions*. [Https://www.bibliotecapleyades.net/archivos_pdf/vatican-billions.pdf](https://www.bibliotecapleyades.net/archivos_pdf/vatican-billions.pdf) (31. 8. 2018).
- Newman, Simon. 2012. *Social Classes in the Middle Ages*. [Http://www.thefinertimes.com/Middle-Ages/social-classes-in-the-middle-ages.html](http://www.thefinertimes.com/Middle-Ages/social-classes-in-the-middle-ages.html) (31. 8. 2018).
- Rockliffe, Sophie. 2011. *Christianity and the Roman Empire*. [Http://www.bbc.co.uk/history/ancient/romans/christianityromanempire_article_01.shtml](http://www.bbc.co.uk/history/ancient/romans/christianityromanempire_article_01.shtml) (31. 8. 2018).

- Slick, J. Matthew. 2012. *The Five Points of Calvinism*.
<https://www.calvinistcorner.com/tulip.htm> (31. 8. 2018).
- Suter, Keith. 2010. *The Church and economic activities*. <http://www.global-directions.com/articles/religion/ChurchandEconomics.pdf> (31. 8. 2018).
- Trueman, Chris. 2015. *The Roman Catholic Church in 1500*.
<https://www.historylearningsite.co.uk/the-counter-reformation/the-roman-catholic-church-in-1500/> (31. 8. 2018).
- Wasson, Donald L. 2013. *Constantine I*. https://www.ancient.eu/Constantine_I/ (31. 8. 2018).
- Weber, Max. 1988. *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: Založba Studia humanitatiS.